

Eesti Maaülikool

Estonian University
of Life Sciences

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Tagasivaade luuviljaliste sordiaretusest Pollis

Kersti Kahu

06.03.2024.a.

JULIUS ESLON-130; ARTHUR JAAMA -110

Käesoleval aastal saame tähistada kahe silmapaistva aiandusteadlase ja luuviljaliste sordiaretaja sünniaastapäeva, kellede pärand aretustöös ja Eesti puuviljanduse arengus on olnud hindamatu.

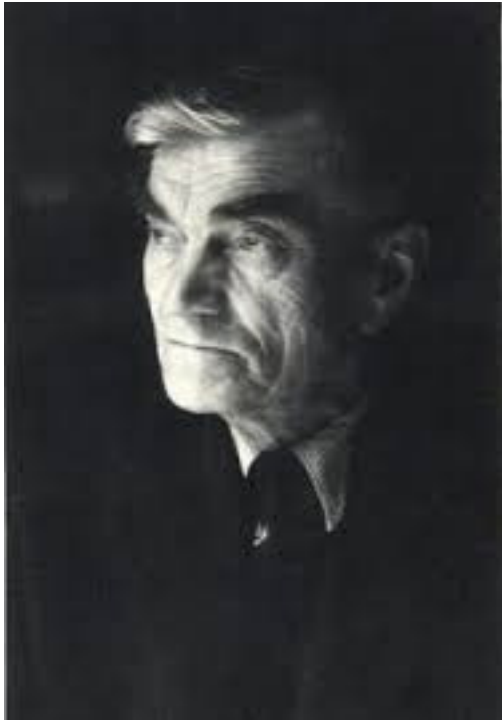

SORT 'JULIUS'

SORT 'LIISU'

JULIUS ESLON 08.07. 1894- 04.11.1982

- * Sündis Kolga vallas Harjumaal.
- * Haridustee sai alguse Kolga 2-klassilises ministeeriumikoolis, edasi õppis Tallinnas raamatuköitmist.
- * 1915.a. mobiliseeriti sõjaväkke. Tegi kaasa nii I maailmasõja kui ka oktoobrirevolutsiooni järgse kodusõja lahingutes.
- * 1929. aastal lõpetas Leningradi Põllumajanduse Instituudi agronoomina
- * Eslonit arvatakse olevat ainsaks eestlaseks, kes on õppinud legendaarse sordiaretaja I. V. Mitšurini juures.
- * Aastatel 1943-1945 oli ta Eesti Laskurkorpuse tagavarapolgus.
- *Vabanedes 1945.a. suvel sõjaväeteenistusest, määrati ta **sama aasta 1. septembrist vastloodud Polli Aianduse-Mesinduse Uurimise Instituudi direktori asetäitjaks teaduse alal.**

1964. aastani töötas ta Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudi Polli filiaalis puuviljanduse osakonna juhatajana ning vanemteadurina.

Esimesed aastad kulus Eslonil palju tööd puuvilja-ja marjakultuuride kollektsiooni kogumisele ja katseaedade rajamisele.

1939/1940.a. pakase tagajärjel oli Eestis hävinud 86% ploomipuudest ja 81% kirsipuudest. Põhjusi analüüsidest leiti, et Eestisse oli aegade jooksul kogutud mitmesuguseid Lääne- Euroopa ja Ameerika päritoluga sorte, mis meie mullastiku ja kliimaoludega hästi ei kohanenud.

Seevastu kohalikud sordid rahvaselektsioonist kannatasid külmakahjustuse all vaid 4-6 % piires ('Pärnu sinine', 'Noarootsi punane' 'Nõmme liivakirss', jne.).

Põhitöökõs sai ploomi-ja kirsisortide kogumine, uurimine ja aretamine.

Järgides Mitsurini eeskõju, pöörati sordiaretuses suurt tähtsust kohalikele sortidel. Leiti, et edukaks puuviljakasvatuseks tuleb aretada vastavatele piirkondadele sobivaid kohalikke sorte, mis oleksid kohanenud selle piirkonna mullastiku- ja ilmastikutingimustele.

Aastatel 1946-1963 tegi Eslon igal kevadel ploomidega sortidevahelisi ristamisi ning viljade valmimise ajal korjas loodusliku vabatõlmlemise seemneid. **Eesmärgiks oli saada talvekindlaid, saagikaid ning suurte ja maitsvate viljadega järglasi.**

Tema töö tulemusena on aretatud sordid: 'Polli munaploom', 'Karksi', 'Suhkruploom', 'Julius', 'Esloni varane', 'Polli varane' ja 'Polli viljakas.

Viimase nelja sordi aretustöö viis lõpule juba Arthur Jaama.

Ta tegeles ka hapu- ja maguskirsipuu aretusega, kuid seda tööloõiku edu ei krooninud.

'Polli munaploom'

Aastal 1946 ristatud 'Liivi kollane munaploom' × 'Duke of Edinburgh'.

Vili valmib septembri keskel, on suur, ovaalne, roosakaspunane. Viljaliha valkjaskollane, pehme, kiuline, mahlane, hapukasmagus. Luuseeme lahtine.

Puu on keskmist kasvu, keraja võraga. Oma õietolmuga ei viljastu.

'Suhkruploom'

Pärineb 'Wilhelmine Späthi' vabast tolmlemisest (1948) saadud seemne külvist. Sordiks vormistatud 1957.

Vili valmib augusti keskel, on keskmine, piklikovaalne, lillakasmust, tugeva vahakirmega. Viljaliha hapukasmagus. Luuseeme lahtine.

Puu on keskmist kasvu, püstine. Saagikas, oma õietolmuga viljastub rahuldavalt. Talve- ja haiguskindlus keskmine.

ARTHUR JAAMA 07.11. 1914- 31.03.1995

- * Sündis Tartumaal Rõngu vallas Koosa talus
- * 1936-1939.a.õppis Jäneda Põllumajanduskoolis
- * 1941.a. mobiliseeriti Punaarmeele. Pärast sõda asus õppima Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas.
- *1953.a.kaitses põllumajandusteaduste kandidaadi kraadi teemal: *Eesti NSV-s levinumaid kohalikke ploomi-ja kreegipuude vorme ja sorte ning nende majanduslik tähtsus.*
- *1953-1958 töötas Saaremaal, kus ta jätkas ploomi-ja kreegipuu vormide uurimisega.
- * Alates 1958.a. tuli tööle Polli ja temast sai algul marjakultuuride agrotehnika uurija.

Aastatel 1964- 1988.a. luuviljaliste sordiaretus Pollis

A. Jaama jätkas Julius Esloni pooleliolevat sordiaretustööd luuviljaliste suunal. Ta viis lõpule aretustöö sortidega 'JULIUS', 'POLLIVARANE', 'ESLONIVARANE' ja 'POLLIVILJAKAS'.

Hilisem aretustöö jätkus koos abikaasa **Eevi Jaamaga**.

Kasutati erinevaid aretusvõtteid: Aedploomi sortide vahelisi ristamisi, eri ploomiliikidesse kuuluvaid sortide vahelisi ristamisi, looduslik vabatolmlemine, samuti seemnete kiiritamist ja kolhitsiiniga töötlemist.

Ristamisel kasutati ühe vanemana tihti kohalikke sorte, mis olid meie oludega hästi kohanenud. Sellest ka nende aretatud sortide edu, mis enamuses on siiani vastu pidanud ja paljudes koduaedades kasvatatavad.

A. Jaama panus Eesti luuviljaliste sordiaretusse on hindamatu. Tema töö tulemusena on aretatud **29 sorti**.

1. Julius Esloniga koostöös **4 ploomipuu sorti**,

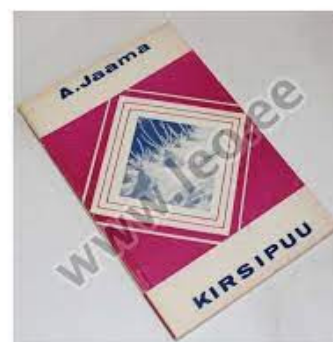
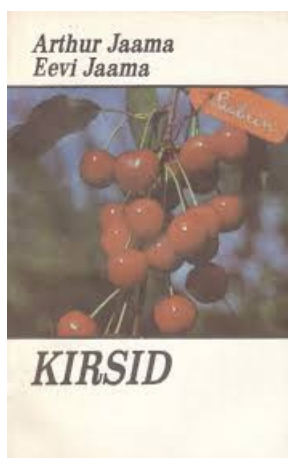
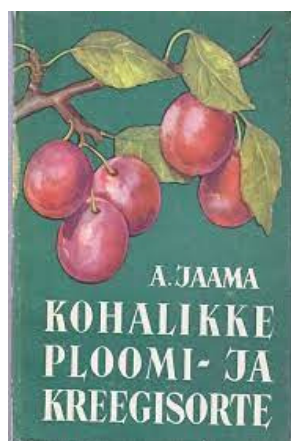
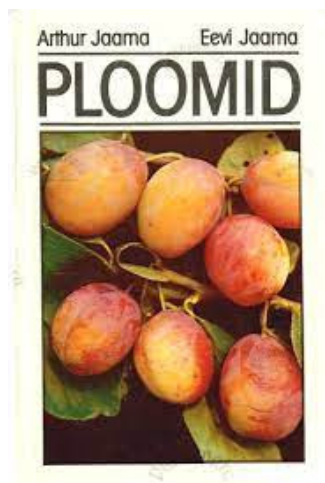
2. Eevi Jaamaga **13 ploomipuu sorti** ('Amitar', 'Ave', 'Kadri', 'Kressu', 'Liisu', 'Muton', 'Norgen', 'Radiolus', 'Sargen', 'Suur Tõll', 'Vikana', 'Vilmitar', 'Vilnor', **1 hapu kirsipuu sort** ('Jagoli') ning **7 maguskirsipuu sorti** ('Arthur', 'Polli rubiin', 'Polli murel', 'Tõmmu', 'Anne', 'Kaie', 'Jaama maguskirss').

3. Koos Heljo Jänesega **3 maguskirsipuu sorti** ('Elle', 'Ene', 'Irma') ja **1 ploomipuu sort** ('Polli Emma').

Lisaks aretustööle uuris Jaama ka luuviljaliste kultuuride agrotehnikat (eriti ploomipuude reageerimist lupjamisele), fenoloogiat, õiealgmete teket, õiepungade arengut, sortide vastastikust tolmlenemist ning pakasekindlust.

Tema sulest on ilmunud rida raamatuid ning üle 100 teadusliku ja populaarteadusliku artikli.

1971.a. omistati Arthur Jaamale ENSV teenelise teadlase aunimetus.

Eesti Maaülikool

'AVE'

- I Keskvalmiv sort, vili on suur, keskmiselt 50 g ja rohkem, ümarovaalne, sügava vaoga, punakaslilla. Viljaliha keskmise tihedusega, meeldiva hapukasmagusa maitsega, Luuseeme väike ja lahti. Suurepärane värskelt tarbimiseks ja hoidisteks.
- I Puu on keskmise kuni tugeva kasvuga, ovaalse võraga.
- I Sort on suhteliselt talvekindel, saagikas, rahuldav saak igal aastal, osalt iseviljuv. Eestis ja Lätis laialt levinud.

'Vilmitar'

- I Vili valmib augusti keskpaiku, on keskmise suurusega, ümmargune, tumekollase põhi- ja roosaka kattevärvusega. Viljaliha tumekollane, pehme, aromaatne. Luuseeme osaliselt kinni.
- I Puu on keskmist kasvu, püstine. Keskmiselt saagikas, oma õietolmuga viljastub rahuldavalt. Parim tolmuandja on 'Emma Leppermann'. Talvekindlus keskmine. Haiguskindlus hea.

'ARTHUR'

* Vili on suur, vilja keskmine mass 5,4–6,5 g, laiümar või laisüdajas. Vilja värvus mustjaspunane, viljaliha tihe, tumepunane, värtsikas. Viljad sobivad suurepäraselt värskelt tarbimiseks, aga ka sügavkülmas säilitamiseks.

* Puu on tugevakasvuline, korrapärase ümara võraga.

* Sort on olnud vastupidav talvedele ja saagikas. Keskmine puu saak sõltub ilmastikust, puu vanusest ja kasvatustehnoloogiast.

* Oma õietolmuga ei vilju. Head tolmuandjad on 'Leningradi must' 'Mupi' ja 'Polli murel' Üks levinumaid ja hästi vastupidavaid maguskirsisorte Eestis.

Kalju Kask

....kes tegeles õunapuu ja pirnipuu aretuse kõrvalt ka maguskirsipuude sordiaretusega. Seda tööd alustas Kask 1956. aastal akadeemik Johan Eichfeldi juhendamisel. Sordi 'Leningradi must' vabatoimlemisel saadud seemnete külvist saadi sordid **'Johan'**, **'Meelika'** ja **'Norri'**.

Järgmised sordid valis ta Pollis. Nendeks on **'Karmel'**, **'Kaspar'**, **'Mupi'**, **'Piret'**, **'Tiki'**, **'Taki'** ja **'Tontu'**. Aiakatsed nendega viis lõpuni vanemteadur Heljo Jänes.

Kokku on Kalju Kask aretanud 10 maguskirsipuu sorti

Arthur ja Eevi Jaama aretustööd jätkas Heljo Jänes,

kes on lõpetanud Tartu ülikoolis bioloogia eriala.

1996.a. kaitses ta filosoofiadoktori kraadi taimekasvatuse erialal.

1974-2014.a. töötas Heljo Eesti Maaülikooli põllumajandus-ja keskkonnainstituudi Polli Aiandusuuringute keskuses luuviljaliste sordiuurija-ja aretajana.

Tänapäeval peab pensionipõlve ja osaleb jõudumööda pojalaste kasvatamisel. Ta on väga tubli vanaema.

Heljo viis lõpule A. ja E. Jaama **3 maguskirsipuu sordi** ('Elle', 'Ene', 'Irma') ja **1 ploomipuu sordi** ('Polli Emma') aretustöö.

Ta on aretanud maguskirsipuu sordi 'Anu'.

2012.a. anti Heljo Jänesele Põllumajandusministeeriumi hõbedane teenetemärk, panuse eest Eesti puuviljanduse edendamisel.

Lisaks aretustööle uuris Heljo luuviljaliste fenoloogiat, sortide vastastikust tolmlenmist ja pakasekindlust. Samuti tegeles ta ka luuviljaliste vegetatiivaluste uurimisega.

Polli luuviljaliste aias kasvab Heljo Jänese valitud maguskirsi- ja ploomipuude aretisi. Töö nendega jätkub.

Tema sulest on ilmunud rida raamatuid ning suurel hulgal teaduslikke ja populaarteaduslikke artikleid.

Eesti Maaülikool

Luuviljaliste sordi-ja säilitusaretus täna

Väga hea meel on tõdeda, et luuviljaliste sordiaretus Pollis ei ole katkenud ja jätkub.

Kõik meie ümber on pidevas muutumises. Muutunud on tarbijaskonna eelistused. Sellest tulenevalt on tänasel päeval muutunud ka sordiaretuse eesmärgid.

* Maguskirsipuu aretuse eesmärgiks on saada tumeda viljakestaga suureviljalisi (üle 5,0 g), iseviljuvaid, saagikaid, kõrge vilja kvaliteediga, eelkõige varase – ja kesk valmimisajaga sorte, mis sobivad kasvatamiseks nii maheviljeluses kui ka meie soojenevas kliimatingimustes.

*Ploomipuude aretuse tulemusel soovime luua kompaktse võraga, talvekindlaid, haigustele ja kahjuritele vähemvastuvõtlikke, maheviljelusse sobivaid, suureviljalisi ja lahtise luuseemnega ning kõrge vilja kvaliteediga iseviljuvaid sorte.

Hetkel kasvab meie aedades üle 800 maguskirsi- ja ploomipuu seemiku. Igal aastal lisandub uusi seemikuid.

Aiakatsetes on üle 70 maguskirsi- ja ploomipuu aretise.

Aitäh!

Eesti Maaülikool